

DARBE VE DİN

Muhammed YAMAÇ

eski
yeni
YAYINLARI

Eskiyeni Yayınları: 74

DARBE VE DİN

Muhammed YAMAÇ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Editör
Ejder OKUMUŞ

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
ANKARA ÖZGÜR WEB OFSET
MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0312.385 70 77 (Sertifika no: 34333)

1. Baskı: Nisan 2020

ISBN: 978-605-5978-83-9

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.eskiyeni.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

DARBE VE DİN

Muhammed YAMAÇ

Ankara 2020

Muhammed YAMAÇ

1983'te Bitlis'te dünyaya geldi. 2004'de Aydın iline Din Görevlisi olarak atandı. 2004-2006 yılları arası Aydın, 2006-2009 yılları arası Bitlis, 2009-2014 yılları arası Sakarya, 2014'ten itibaren Eskişehir'de Din Görevlisi olarak görev yapmaktadır. 2009'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. 2012'de Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "*Arap Dilinde Vahiy-Dua ve Dünya-Âhiret Kelimelerinin Semantik Analizi*" adlı tezle yüksek lisansını, 2019'da Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "*Darbe ve Din (Cumhuriyet Dönemi Örneği)*" adlı teziyle doktorasını tamamladı.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR-----	9
ÖN SÖZ-----	11
GİRİŞ-----	13
I. BÖLÜM	
TEMEL KAVRAMLAR VE İDEOLOJİK ARKA PLAN-----	35
1.1. TEMEL KAVRAMLAR-----	35
1.1.1. Müdahale-----	35
1.1.1.1. Askerî Müdahale-----	36
1.1.1.1.1. Darbe-----	36
1.1.1.1.2. Askerî Darbe-----	37
1.1.1.2. Hukukî Müdahale-----	38
1.1.1.3. Siyasî Müdahale-----	39
1.1.1.3.1. Muhtıra-----	39
1.1.2. İhtilal-----	39
1.1.3. İnkılap/Devrim-----	40
1.1.4. Din-----	42
1.1.5. Dinî Meşrûlaştırım-----	44
1.1.6. Toplumsal Değişim-----	45
1.2. İDEOLOJİK ARKA PLAN-----	49
1.2.1. İdeoloji-----	49
1.2.2. Dine İdeolojik Bakış-----	53
1.2.3. Pozitivizm-----	55
1.2.4. Laisizm-----	58
1.2.5. Sekülerizm-----	63
1.2.6. Milliyetçilik-----	66
1.3. DİN-SİYASET İLİŞKİLERİ VE İDEOLOJİK YAKLAŞIM-----	69
1.4. DEĞERLENDİRME-----	75

II. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ DARBE SÜREÇLERİ VE DİN -----	79
2.1. 27 MAYIS 1960 DARBE SÜRECİ VE DİN -----	79
2.1.1. Darbe Öncesi Gelişmeler -----	79
2.1.2. Darbede Gerekçe -----	81
2.1.3. Darbenin Din Boyutu -----	83
2.1.3.1. 1961 Anayasası'nın Din Boyutu -----	90
2.1.3.2. Darbede Dinî Meşrûlaştırım -----	93
2.2. 12 MART 1971 MUHTIRA SÜRECİ VE DİN -----	102
2.2.1. 12 Mart Öncesi Gelişmeler -----	102
2.2.2. Muhtırada Gerekçe -----	103
2.2.3. Muhtıranın Din Boyutu -----	106
2.2.4. Muhtırada Dinî Meşrûlaştırım -----	112
2.3. 12 EYLÜL 1980 DARBE SÜRECİ VE DİN -----	116
2.3.1. 12 Eylül Öncesi Gelişmeler -----	116
2.3.2. Darbede Gerekçe -----	119
2.3.3. Darbenin Din Boyutu -----	121
2.3.3.1. 1982 Anayasası'nın Din Boyutu -----	130
2.3.3.2. Darbede Dinî Meşrûlaştırım -----	133
2.4. 28 ŞUBAT 1997 DARBE SÜRECİ VE DİN -----	139
2.4.1. 28 Şubat Öncesi Gelişmeler -----	139
2.4.2. Darbede Gerekçe -----	140
2.4.3. Darbenin Din Boyutu -----	142
2.4.3.1. İrticai Gelişmeler -----	146
2.4.3.2. Laik Uygulamalar/Düzenlemeler -----	152
2.4.3.3. 8 Yıllık Kesintisiz Eğitim ve İmam Hatipler -----	156
2.4.3.4. Başörtüsü -----	158
2.4.3.5. Diyanet İşleri Başkanlığı -----	163
2.4.3.6. Darbede Dinî Meşrûlaştırım -----	167
2.5. 15 TEMMUZ 2016 DARBE GİRİŞİM SÜRECİ VE DİN -----	168
2.5.1. 15 Temmuz Öncesi Gelişmeler -----	168
2.5.2. Darbe Girişiminde Gerekçe -----	171
2.5.3. Darbe Girişiminin Din Boyutu -----	172
2.5.3.1. Temel Aktör: Gülenizm -----	173
2.5.3.2. Gülenizm'in Meşrûyetinin Dinî Boyutları -----	179
2.5.3.2.1. Din İstismarcılığı -----	182
2.5.3.2.2. İlimli İslâm ve Dinler Arası Diyalog Söylemi -----	186
2.5.3.2.3. Kutsaliyeti (Mehdiciliği/Mesihçiliği) -----	190

2.5.3.2.4. Din Tacirliği -----	195
2.5.3.2.5. Himmet Anlayışı-----	195
2.5.3.2.6. Ahlâkî Yapısı (Takiyye Anlayışı)-----	196
2.5.3.2.7. Gösterişçi Dindarlığı -----	200
2.5.4. Gülenizm'in Genel Olarak Darbelere Bakışı -----	202
2.5.5. Darbe Girişiminin Akamete Uğratılmasında Etkili Olan Faktörler 207	
2.5.5.1. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Rolü-----	207
2.5.5.2. Karizmatik Şahsiyetlerin Rolü-----	210
2.5.5.3. Bir "Toplumsal Dayanışma" Örneği -----	214
2.6. DEĞERLENDİRME-----	219

III. BÖLÜM

DARBELER SONRASI TOPLUMSAL DEĞİŞİM AÇISINDAN DİN -----	223
3.1. 27 MAYIS 1960 SONRASI TOPLUMSAL-DİNİ DEĞİŞİMLER-----	225
3.2. 12 MART 1971 SONRASI TOPLUMSAL-DİNİ DEĞİŞİMLER -----	230
3.3. 12 EYLÜL 1980 SONRASI TOPLUMSAL-DİNİ DEĞİŞİMLER -----	233
3.3.1. Gelenekselliğin Modernizasyonu -----	234
3.3.2. İslamî Giyimın Modernizasyonu -----	238
3.3.3. İslamî Sermayenin Yükselişi -----	240
3.3.4. İslam'ın Kamusal ve Toplumsal Görünürlüğü -----	243
3.3.5. Askerî/Sivil Elitlerin Dine Yaklaşımı -----	247
3.4. 28 ŞUBAT 1997 SONRASI TOPLUMSAL-DİNİ DEĞİŞİMLER -----	249
3.4.1. 28 Şubat Sürecinde Askerî/Sivil Elitlerin Egemen Din (İslâm) Algısı -----	250
3.4.2. İslamî Görünürlüğü Baskılama/Engelleme Çabaları-----	254
3.4.2.1. Başörtüsü -----	254
3.4.2.2. İmam Hatip ve Kur'an Kursları-----	256
3.4.3. 2002 Sonrası Değişen Din (İslâm) Algısı -----	258
3.5. 15 TEMMUZ 2016 SONRASI TOPLUMSAL-DİNİ DEĞİŞİMLER -----	265
3.6. DEĞERLENDİRME-----	269
SONUÇ-----	271
KAYNAKÇA-----	279

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BÇG	: Batı Çalışma Grubu
bkz.	: Bakınız
bsk.	: Baskı
BTK	: Başbakanlık Takip Kurulu
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokrat Türkiye Partisi
ed.	: Editör
FP	: Fazilet Partisi
Hz.	: Hazreti
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MGK	: Milli Güvenlik Konseyi/Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi

Nşr	: Neşreden
PDY	: Paralel Devlet Yapılanması
RP	: Refah Partisi
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
ss.	: Sayfa sayısı (sayfalar arası)
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
THK	: Türk Hava Kurumu
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
vb.	: Ve benzeri
YAŞ	: Yüksek Askerî Şura
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Cumhuriyet dönemi darbelerinin din boyutu ele alınmaktadır. Çalışmada Cumhuriyet döneminde gerçekleşen veya girişim aşamasında kalan darbelerin din boyutunu incelemek amaçlanmaktadır. Bunu gerçekleştirmek için 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980, 28 Şubat 1997 darbe süreçleri ve 15 Temmuz 2016 darbe girişim süreci, öncesi ve sonrasındaki toplumsal gelişmelerle birlikte, din üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu çalışmanın din sosyolojisi alanına önemli katkı sağlayacağı ve bu alanda daha sonra yapılacak çalışmalara da öncülük edeceği düşünülmektedir.

Her bilimsel araştırmada olduğu gibi araştırmacının özgün bir çalışma ortaya koymasına katkısı bulunan değerli bilim insanları mevcuttur. Bu çalışmada konu üzerine cesaretle atılmamı sağlayan ve çalışmanın planından kaynakçasına kadar çalışmayla ilgili her aşamada hiçbir desteğini benden esirgemeyen danışman hocam saygıdeğer Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ'a, zamanını, ilgisini, görüş ve önerilerini en yoğun anında bile esirgemeyen saygıdeğer Doç. Dr. M. Naci KULA'ya ve ayrıca çalışmanın gerçekleşmesinde öneri ve fikirleriyle katkı sağlayan saygıdeğer Dr. Öğr. Üyesi Selahattin ÖNDER'e teşekkürü bir borç bilirim. Diğer taraftan bu zor ve meşakkatli yolda bana maddi-manevi her türlü desteği veren eşime ve bu süreçte pek vakit ayıramadığım kızıma teşekkür ederim.

Muhammed YAMAÇ
Eskişehir 2019